

УДК 373.98

І. М. Гриненко
головний судовий експерт

М. О. Полєнніков
старший судовий експерт

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Враховуючи нагальну необхідність в застосуванні економічних спеціальних знань, підчас експертного дослідження, експертами опрацьовується значна кількість документів, питома вага яких переважно складає матеріали великого обсягу.

Тому чималої актуальності набувають методи оптимізації експертної праці, завдяки відповідним методикам, а також, надання у розпорядження експерта електронних документів, особливо, якщо проведення дослідження передбачає вивчення значного масиву даних. Оскільки наявність вже в електронному виді документа, який, наприклад, може містити дані про численні операції, дозволить експерту проводити значно результативніший пошук, відбір та систематизацію даних (операцій), які стосуються питань поставлених на вирішення судової експертизи.

Ключові слова: *судово-економічна експертиза, документ, електронний документ, носій інформації.*

В умовах використання різноманітних інформаційних технологій та джерел інформації, на практиці виникає чимало питань щодо можливості використання при проведенні економічного дослідження саме електронних документів та виду (тип носія, тип файлу) у якому він має бути наданий на дослідження експерту для належного врахування.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-XII, судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду.

Враховуючи вищенаведені норми ст.1 Закону України «Про судову експертизу», а саме те, що дослідження експертом проводиться саме матеріальних об'єктів, впровадження інформаційних технологій ініціювало дискусії та дослідження концепції електронного документу, його відмінностей та особливостей порівняно з традиційним документом на паперовому (матеріальному) носії.

На відміну від звичайних документів, характеристики та просторові межі яких ми звикли бачити, електронні документи мають зовсім іншу природу. Інформація, яка становить суть електронного документа, має особливі віртуальними межами, які обмежені поняттям «файл», під яким в науковій літературі розуміється сукупність обмежених за обсягом відомостей, записаних на машинному носії, що становлять єдине ціле з інформаційного значенням. При цьому електронний документ може існувати як у формі одного файлу, так і у вигляді сукупності файлів.

При цьому, нормами Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, якими безпосередньо керуються експерти при проведенні досліджень, не передбачено чіткої позиції стосовно електронного документа.

А отже, позиція експертів відрізняється від позиції контролюючих органів, які проводять документальні перевірки, наприклад, Державна Фіскальна служба України у своєму листі від 05.05.2016. № 10089/6/99-99-14-03-03-15 повідомила, що при проведенні податкових перевірок у платників податків, які складають та зберігають первинні документи та реєстри бухгалтерського обліку на машинних носіях відповідно до умов законодавства України про електронні документи та електронний документообіг, зобов'язані за свій рахунок виготовити їх копії на паперових носіях на вимогу контролюючого органу.

У ст.7 Закону «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлено, що електронна копія та копія електронного документа на папері засвідчуються в порядку, передбаченому законом, але відповідний акт досі не ухвалено.

Згідно ст.99 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 № 4651-VI, документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (у тому числі електронні).

В Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV зазначено, що електронний документ (ЕД) – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму.

Оскільки об'єктом судової економічної експертизи документів є матеріальний (матеріалізований) документ, то для класифікації електронних документів, як об'єктів економічної експертизи, важливим є тип його носія: внутрішній (пам'ять ПК) і зовнішній (диски, карти флеш пам'яті, хмарні сервіси, інше).

За стадіями виготовлення документи, в тому числі і електронні, діляться на оригінали, дублікати, копії і виписки. Для електронного документа такі поняття, як «оригінал», «дублікат», «копія» є умовними, оскільки у всіх цих випадках електронний документ залишається оригіналом.

Досліджуючи електронний документ як об'єкт економічної експертизи, слід більше уваги приділяти його зовнішній формі. Зовнішня форма розмежовує документи за способом фіксації та подання. Важливим є розмежування документів на рукописні і виготовлені за допомогою технічних засобів. Якщо виготовлення документів з використанням технічних засобів вже стало звичним, то рукописна форма електронного документа – явище досить нове. Рукописна форма введення інформації в комп'ютер з'явилася, практично одночасно з появою сенсорних панелей і планшетів. В експертній практиці ще не зустрічалися випадки дослідження електронних документів, виготовлених рукописним способом.

Також, для того щоб виділити електронний документ з маси всіх інших електронних документів, він повинен бути певним чином персоніфікований, тобто наділений особливими атрибутами, за якими в подальшому може бути здійснена його ідентифікація. Роль персоніфікуючих атрибутів електронного документа виконують його реквізити, до яких відносяться: 1) ім'я файлу, яке присвоюється йому цілеспрямовано творцем інформації або автоматично без його волі; 2) формат файлу, який визначається програмним забезпеченням, за допомогою якого він був створений або збережений; 3) розмір файлу, який представляє собою обсяг пам'яті машинного носія, який займає файл; 4) дата і час створення або редагування файлу.

Крім персоніфікуючих реквізитів, електронний документ може містити захисні або посвідчувальні реквізити. Наприклад, одним з факультативних реквізитів електронного документа, який одночасно є персоніфікуючим і захисним, можна назвати електронний підпис (електронний цифровий підпис). Відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 № 852-IV, під ЕЦП розуміється «вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа».

Електронний документ не може існувати без носія інформації. При цьому, мають значення ідентифікуючі ознаки носія інформації, які включають найменування типу, марки, моделі, індивідуального серійного номера і т.п. машинного носія, на якому записаний файл.

Важливе значення при дослідженні електронних документів має проблема встановлення достовірності електронних доказів і

забезпечення їх доказової сили. На сьогоднішній день в процесуальному законодавстві не передбачені конкретні критерії достовірності електронних доказів.

Одним із способів встановлення достовірності походження електронного документа є електронний підпис, про яку говорилося вище. Недолік даного способу полягає в тому, що далеко не кожен електронний документ захищається електронним підписом.

В даний час на практиці склалися деякі правила забезпечення достовірності електронних доказів і пред'явлення їх в суді: 1) якщо електронний документ містить в собі графічну або текстову інформацію, то роздруковується його паперова копія, яка оформлюється і завіряється уповноваженою особою; така копія долучається до справи і досліджується як звичайний письмовий документ; 2) якщо операції, що документально підтверджуються електронним документом (електронний документ підписаний ЕЦП), а сторони оспорюють надання послуг, що підтверджуються цим документом, то призначається комплексна експертиза, де економічна експертиза проводиться вже за даними щодо автентичності ЕЦП; 3) якщо електронний документ являє собою сторінку в мережі Інтернет, то така сторінка за умови посилання роздруковується на папері, оформляється і завіряється як копія веб-сторінки при зверненні зацікавленої особи або до власника сервера, на якому розміщений сайт, завірена роздруковка сторінки сайту долучається до справи і досліджується в процесі; 4) якщо електронний документ несе в собі аудіо- або відеоінформацію, то, як правило, робиться копіювання таких файлів на окремих переносних електронних носіях, який долучається до справи і досліджується за допомогою спеціальних технічних засобів.

Слід виділити декілька особливостей, які необхідно врахувати при отриманні електронного документу в якості об'єкту дослідження, а саме:

- носій, на якому надається електронний документ, має бути захищено від запису, що унеможливить будь-які зміни в структурі наданих на дослідження файлів;

- електронний документ має бути доступний «тільки для читання», що унеможливить внесення змін у самий документ.

Враховуючи недопустимість редагування, якщо на дослідження надані електронні документи з порушенням цих аспектів, вважаємо, що їх використання при проведенні експертизи є недопустимим. Та експерт має право, за необхідності, заявити клопотання про надання документів у роздрукованому вигляді або на носії в належному виді.

Отже, для того щоб визнати електронні документи в якості повноцінних достовірних доказів, необхідно суворо дотримуватися правил процесуального законодавства, а також стандартних прийомів

і методик оцінки, дослідження та використання електронних доказів. Тільки в цьому випадку зацікавлена особа зможе розраховувати на прийняття експертом – економістом до уваги подібних документів та, в свою чергу, прийняття судом висновку експерта, який ґрунтується на цих документах.

Перелік посилань

1. *Кримінальний* процесуальний кодекс України від 13.04.2012р. №4651-VI (зі змінами та доп.) // [Електронний ресурс]. Режим доступу: rada.gov.ua.
2. *Про судову експертизу*: закон України від 25.02.1994р. №4038-VII (зі змінами та доп.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: rada.gov.ua.
3. *Про електронний* цифровий підпис: закон України від 22.05.2003 № 852-IV (зі змінами та доп.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: rada.gov.ua.
4. *Про електронні* документи та електронний документообіг: закон України від 22.05.2003 № 851-IV (зі змінами та доп.) // [Електронний ресурс]. Режим доступу: rada.gov.ua.
5. *Інструкція* про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Мініюсту України від 08.10.1998. № 53/5 (зі змінами та доп.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: rada.gov.ua.

ОСОБЕННОСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ ДОКУМЕНТОВ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ СУДЕБНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

И. Н. Гриненко
М. А. Полеников

Учитывая необходимость в применении экономических специальных знаний, эксперты столкнулись с значительным количеством экспертиз и экспертных исследований, которые предусматривают исследования большого объема документов.

Поэтому немалую актуальность приобретают методы оптимизации экспертной работы, благодаря соответствующим методикам, а также предоставление в распоряжение эксперта электронных документов, особенно, если проведение исследования предусматривает изучение значительного массива данных. Поскольку наличие уже в электронном виде документа, который, например, может содержать данные о многочисленных операциях, позволит эксперту проводить значительно результативнее поиск, отбор и систематизацию данных (операций), которые касаются вопросов поставленных на решение судебной экспертизы

Для того чтобы признать электронные документы в качестве полноценных достоверных доказательств, необходимо строго соблюдать правила процессуального законодательства, а также стандартных приемов и методик оценки, исследования и использования электронных доказательств. Только в этом случае заинтересованное лицо сможет рассчитывать на принятие экспертом – экономистом во внимание подобных документов и, в

свою очередь, принятие судом заключения эксперта, основанного на этих документах.

FEATURES OF THE STUDY OF ELECTRONIC DOCUMENTS DURING FORENSIC ECONOMIC EXPERTISE

**I. Hrinenko
M. Polennikov**

Considering the need to apply economic special knowledge, experts faced a significant number of examinations and expert studies, which involve studies of a large volume of documents.

Therefore, the methods of optimization of expert work, thanks to appropriate methods, and the provision of electronic documents to the expert are of great importance, especially if the research involves the study of a significant amount of data. Since the availability of an already electronic document, which, for example, can contain data on numerous operations, will allow the expert to conduct a much more effective search, selection and systematization of data (operations) that relate to the issues raised by the forensic expertise

In order to recognize electronic documents as full-fledged reliable evidence, it is necessary to strictly follow the rules of procedural legislation, as well as standard methods and techniques for evaluating, researching and using electronic evidence. Only in this case the interested person will be able to count on the expert-economist's acceptance of such documents and, in turn, the court's acceptance of the expert's conclusion based on these documents.

УДК 373.98

**М. Б. Жолобецька
аспірант,
науковий співробітник**

*Чернігівське відділення
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕКОНОМІЧНИХ ЗБИТКІВ ВІД НЕНАДІЙНОСТІ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ

Метою проведеного дослідження є оцінка величини економічного збитку від зниження якості електричної енергії в системах електропостачання промислових підприємств. У статті розглянуто підходи до визначення збитків від ненадійності системи електропостачання, визначені складові енергетичного збитку.

Ключові слова: економічний збиток підприємства, електроенергія, надійність електропостачання, моделювання збитків.
